

**AZINLIK OKULLARINDA ÖĞRETMEN VE PSİKOLOJİK
DANIŞMANLARIN GÖRÜŞLERİNE GÖRE PSİKOLOJİK
DANIŞMA VE REHBERLİK HİZMETLERİ: İLKÖĞRETİM
OKULU VE LİSE ÖRNEKLERİ**

Doç. Dr. Emel Ültanır

**Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Eğitim fakültesi,
Eğitim Bilimleri Bölümü**

Özet

Bu çalışma, Türkiye'deki Ermeni azınlığına ait olan ilköğretim okulu ve lise öğrencilerinin genel olarak sorunlarını öğretmen ve psikolojik danışmanların görüşlerine göre belirleyerek, öğrencilere uygulanan psikolojik danışma ve rehberlik etkinliklerinin neler olduğunu tesbit etmek amacıyla yapılmıştır. Bu konudaki veriler, açık uçlu anket soruları ile Ermeni azınlık öğrencilerinin devam ettiği birer ilkokul ve liseden toplanmıştır. Ankete okullardaki öğretmen ve psikolojik danışmanlar cevap vermişlerdir. Sonuçlarda öğrencilerin kendilerini farklı algılama, iletişim zorlukları, kültürel ve dinsel farklılıklar gibi bazı güçlüklerinin olduğu saptanmıştır. Ayrıca, meslek seçiminde güçlüklerle karşılaşma, ana-baba ile anlaşamama gibi dominant kültürdeki ergen öğrencilerde de bulunan bazı benzer sorunlara sahip oldukları görülmüştür.

Anahtar kelimeler: Etnik kökenli olma (Etnosetrisizm), Etnik Kimlik, Çok Kültürlü Danışma

Summary

The aim of this study is to examine the general problems of Armenian minority primary and high school students according to the teachers' and psychological counselors' viewpoints in Turkey at their schools and to examine and to identify the psychological counseling and guidance activities applied and made at these schools. The data is collected by means of open-ended questions. These open-ended questions were given to the teachers and psychological counselors working at the primary school and a high school where Armenian minority students attend to. The results of this study indicated that communication difficulties, cultural and religious differences are some of the difficulties that the students have. The results of this study also indicated that some of the difficulties that the adolescent minority students have similar difficulties with the adolescent students in the dominant culture such as; difficulties in choosing a profession, communication difficulties with parents, .etc.

Key Words: Ethnocentrism, Ethnic Identity, Multicultural Counseling.

GİRİŞ

Ülkemizin öteden beri çok kültürlü yapısı içinde, çeşitli azınlık topluluklarıyla çoğunluk toplumu ile birarada yaşadığı bilinmektedir. Bu topluluklar Ermeni, Rum ve Yahudi gibi azınlık topluluklarıdır. Bu araştırma, Türkiye'deki azınlık gruplarından sadece Ermeni azınlık öğrencileri üzerinde yapılan bir durum saptaması çalışmasıdır.

Azınlık öğrencilerinin okuldaki sorunları ve bu sorunlar için uygulanan psikolojik danışma ve rehberlik hizmetleri incelenirken, bu konuda geliştirilen kavramların literatüre dayalı olarak incelenmesi gerekmektedir. Bu nedenle etnik kökenli olma, etnik kimlik ve psikolojik danışma ve rehberlik uygulamalarında etnik azınlıklar için geliştirilen çok kültürlü danışmanın (multicultural counseling) özelliklerine üzerinde durulacaktır.

Etnik kökenli olma (Ethnocentrism) kültürel, etnik yada ırksal olarak ortak özellikleri olan bireylerin dünyaya bakış tarzları ve değerlerinin daha üstün olduğu (belief in the superiority) inancına dayanarak ortaya çıkan psikolojik bir fenomendir. Kişilerin yaşantılarının belirli bir gruptaki anlamlı etkisi, uygun olan ya da olmayan normlarla yerleşmektedir. Bu durumda hiç kimse, belirli bir içeriği olan kültürel yapı tarafından sosyalleşmiş olmanın etkisinden kaçamamaktadır. Bir diğer ifadeyle, bireylerin yaşam deneyimleri de, bilinçli ya da bilinçsiz olarak kültürel bağlantılarından etkilenmektedir.

Ekseriyetle etnik kökenli olan birey, otomatik ve bilinçsiz şekilde düşünerek hareket eder. Bu otomatik ve bilinçsiz süreç nedeniyle, birey sıklıkla düşünme tarzının ve yaşadığı olaylara karşı olan tepkisinin, diğer kültürel grupların aynı durumlara karşı olan tepki ve yorumlarından daha "iyi" olduğunu zannedebilir. Çünkü etnik kökenli olma, bireyin kendi kültürel dünya görüşüne dayanan ve gerçeğin çarpıtılarak yorumlanması şeklindeki üstünlük inancından köklenmektedir.

Bireyin kalıtım ve değer sistemini anlamaya dayalı olan etnik kimliği, çoğunlukla ırk faktöründen daha fazla bilgi verici olmaktadır. (Atkinson, Morten, & Sue, 1993). Etnik kavramı, Yunanca terim olan ethnos'la ilişkili millet ya da aynı özellikleri olan grup (tribe); ve "ethnikos" ise, milliyet (nationality) anlamındadır (Betancourt & Lopez, 1993). Çoğunlukla etnik olmanın tanımında biyolojik kalıtımın paylaşımı düşüncesi ve sosyal yapılanma elementleri olarak (dil, inançlar, normlar, değerler, davranışlar ve

kurumlar v.b.) etnik grup üyeleri tarafından paylaşılmaktadır. Burada etnik özdeşim (*ethnic identification*) kavramı, sosyal ve politik nedenlerle geniş etnik kategorilerde yer alan insanları ve hatta kültürel olarak birbirinden farklı insan gruplarını betimlemede kullanılan alışılmış bir terimdir.

Domanico, Crawford ve Wolfe (1994)'un Amerika'daki göçmen ailelerinin çocuk ve ergenlerinde bireysel ve sosyal gelişimler adlı araştırmasında "etnik kimlik, bir kimsenin kendini orjinal ülkesinden, Amerika'dan ya da her ikisine de ait olarak görmesidir." Bu anlamda etnik kimlik, sosyal olarak bireylerin birbirlerini etkilemelerinden (interaction) ziyade öncelikle objektif unsurlarla ve içinde bulunduğu fiziksel fenomenle tanımlanmaktadır (Deaux, 1991). Phinney (1995)'in ileri sürdüğü görüşe göre etnik kimlik, kendini etiketleme (self-labeling), ait olma duygusu, pozitive değerlendirme, grup tarafından tercih edilme, etnik ilgi ve grupla ilgili aktivitelere katılma ve bilgilenme gibi faktörleri kapsamaktadır. Benzer şekilde etnik kimlik, dil, arkadaşlık bağlantıları, dinsel yakınlık oluşturma, kulüp ve kurumlara katılma, dıştan evlenme (exogamy), yemek tercihleri ve geleneksel kutlama tarzları gibi objektif görünümleri kapsayarak tanımlanmaktadır (Rosental & Hrynevich, 1985)

Etnik kimlik ve etnik identification, bireyin sahip olduğu kültürel miras nedeniyle kendini toplum içinde belirgin olarak ifade etme şeklidir. Danışmanlar açısından etnik kimliğin anlamını kavramanın, danışan için önemi bulunmaktadır. Bunun ötesinde, Hays (1996)'e göre danışman, etnik olmanın kendi yaşamını etkilediğini belirgin şekilde düşünmese bile, baskın ve azınlık kültürlerinin anlamlarını ve danışanın kimlik içeriğini anlamak mecburiyetindedir. Etnik kimlik, etnik azınlığın değerleriyle dominant kültür ile çatıştığında, hem bu kültürel çatışmaları ve hem de önyargıları kapsayacaktır.

Sue, İvey & Pederson, (1996)'a göre, bireyin bilişsel süreçleri, düşünce şekli ve başkaları ile ilişkileri anlamındaki sahip olduğu dünya görüşü, etnik kökenli olmayı (ethnocentrism) açıklamaktadır. Dünya görüşü kavramı, çok kültürlü literatür içinde, danışma sürecini bireyselleştirmede kullanılan bir yapıdır. Bireyin dünyaya bakış tarzı, sosyal ilişkileri ve dünya hakkındaki düşünceleri, onun his ve algılarıyla doğrudan ilişkilidir. Danışma sürecinde danışmanın dünya görüşünün anlaşılması, danışma stratejilerini daha duyarlı ve etkili yapabilmektedir. Böylece danışman danışanın kültürel değerlerine, tutumlarına ve dünya görüşlerine daha fazla saygılı olabilecektir.

AİBÜ EĞİTİM FAKÜLTESİ DERGİSİ

Pederson (1991)'in tanımına göre, çok kültürlü danışma, danışmanlara “etnik ya da milliyet kavramlarının açıkça belirleyicilerini içeren ya da içermeyen karmaşık kültürel kimlik örüntülerini farketme” şeklinde yardım etmektedir. Amerikan toplumunun hızlı değişimi içinde toplumdaki farklı kültürel, etnik ve ırksal kökenli insanlar için, baskın nitelikte olan danışma kuramlarının etkisi sınırlı olmaktadır. Bu nedenle bu kuramlarla çok kültürlü yaklaşımın orta bir noktada bütünleşmesi beklenmektedir.

Danışanın dünya görüşünün anlaşılması ile, danışma stratejileri daha duyarlı (sensitive) ve etkili olabilmektedir. Böylece danışman, danışanın kültürel değerlerine, tutumlarına ve dünya görüşlerine karşı daha fazla saygılı olur. Pederson ve Ivey (1993)'e göre, danışmanlar özellikle çok kültürlü toplumlarda, a) kültürel bakımdan farklı özelliklerde olan bireylerin psikolojik gelişimini daha doğru tanımlamak ve b) kültürel olarak önleme stratejilerini danışmada daha etkili olarak belirlemekle sorumludurlar.

Bu çalışma bir durum saptama çalışması olup çalışmanın amaçları içinde,
a) ülkemizdeki azınlık okullarından iki model olarak alınarak, ilkököl ve liselerde okuyan gençlerin öğretmen ve psikolojik danışmanlara yansıyan sorunlarını belirlemek ve,
b) bu çocuk ve gençlere ne gibi psikolojik danışma ve rehberlik yardımlarının yapıldığını saptamak bulunmaktadır.

Yöntem

Bu çalışma 2001-2002 öğretim yılı bahar döneminde yapılmıştır. Çalışmada örneklem olarak İstanbul il merkezinde bulunan iki Ermeni azınlık okulu alınmıştır. Bunlar, Ermeni İlköğretim Okulu'ndaki 13 öğretmen ve bir danışmandır. Bunlardan, (11'i kadın 3'si erkek) tir. Özel Ermeni Lisesi'nde katılanlar, 9 öğretmen ve bir danışmandan oluşmaktadır. Bunların (8'i kadın 2'si erkek) tir. Ermeni Lisesi'nde 180 öğrenci; İlköğretim okulu'da ise, 200 öğrenci bulunmaktadır. Öğrencilere ait olan bilgiler, her iki okuldaki, matematik, fizik, kimya, dil, fen bilimleri gibi branş öğretmenlerinden alınmıştır. Veri toplama aracı olarak, açık uçlu sorulardan oluşan “*Rehberlik Hizmetleri Anketi*” kullanılmıştır. Araştırmanın anketi, İstanbulda bulunan bazı Yahudi ve Rum okullarına da verilmiş, ancak anket sonuçları ilgili okullardan toplanamamıştır.

Öğretmenlerin açık uçlu sorulara verdikleri cevaplar, listelenmiş ve daha sonra en fazla tekrarlanan görüşlere göre bulguların yorumları yapılmıştır.

Bulgular ve Yorum

Anket soruları ilkokul ve liseye ait olarak ayrı ayrı bulgu ve yorumlar şeklinde gruplanarak ele alınmıştır.

A) İlköğretim Okul'undaki genel sorunlar ve alınan önlemler:

Bu başlık altında yer alan sorunlar şunlardır. a) Mesleksel sorunlar, hangi türden liseye gidecekleri ve alan seçimlerini nasıl yapacaklarına ilişkindir. b) Bireysel sorunları, aile ve arkadaşlarla ilgili şikayetleri ile sınıf içi uyumsuzluklardır. c) Eğitsel sorunlar ise, ders ve okul başarısızlıkları, algılama ve anlama problemleri, öğrenme de karşılaşılan güçlükler ve düzenli olarak ders çalışmama gibi konulardır.

Bu sorunlara karşı genel olarak şu desteklemeler yapılmaktadır: Öğrencilere psikolojik danışma, önleyici rehberlik, konuşarak yol gösterme yardımları yapılmaktadır. "*Sınıf nasıl bir ortamdır? Arkadaşlıklar nasıl olmalıdır? Nasıl uyumlu olur?*" gibi konularda grup rehberliği yardımıyla destekler verilmektedir. Öğrencilerin bireyi tanıma teknikleriyle tanınması, sonuçların öğretmenlere bildirilmesi, öğrencilerin problemlerinin çözümünde okul-aile işbirliğinin yapılması, veli toplantıları, oryantasyon, konsültasyon, bilgi verme ve psikolojik danışma hizmetleri okullarda uygulanmaktadır.

Öğrencilere mesleksel rehberlik bakımından ilköğretim okulunda seminerlerle bilgi verilmekte, testler uygulanarak, bunlarla ilgili bireysel ve grup danışmanlıkları yapılmaktadır. Ülkemizde zorunlu ilköğretimin sekiz yıl olması nedeniyle, öğrenciler için 8. sınıflar, ya çeşitli lise programı türlerinden birine yönelme ya da öğretim yaşantısını sonlandırma dönemi olmaktadır. Böylece ergen, gelecekte seçeceği mesleğe doğru eğitsel ve mesleksel araştırma çalışmasını yapmaya başlamaktadır.

U.S.A'daki eğitimciler, kültürel çeşitliliği kapsayan program ve değerlendirme süreçleri ile ilgilenmektedirler. Toplumdaki farklılıklar için, kariyer danışmanlığı yapılarak, demografik değişimlerin bireyler üzerindeki etkisi göz önünde bulundurularak, danışanlara yardım edilmektedir (Smith ve Lucasson, 1995). Bu durum bilhassa etnik azınlıkların belirli kariyer gelişimi ilişkilerine sahip olmaları, nedeniyle önemlidir. (Brooks, 1984). Buradan etnik bireylerin, benlik kavramlarına bağlı olarak, dünyayı algılama şeklinin belli kariyer örüntüleri oluşturacağı anlaşılmaktadır. Almanya'daki azınlık gruplardan Türk çocuklarının gymnasium ve üniversitelere devam

AİBÜ EĞİTİM FAKÜLTESİ DERGİSİ

edenlerin sayısının oldukça az olması da, onların dominant topluma yeterince entegre olamamalarının bir sonucu olarak düşünülebilir.

Temel öğretim ve ergenlik dönemlerinde bireyin benlik saygısının düşük olması, daha sonraki yıllarda kendi benliğini kabul etmemesine neden olabilir. Bu durum ise, içe kapanma ya da saldırgan davranışlara yol açabilmektedir (Satılmış ve Seber, 1989). Bu nedenle psikolojik danışmanın, psikolojik danışma ve rehberlik etkinliklerini sunarken, öğrencilerin gelişimlerini etkileyen farklı sosyokültürel güçlerin bireyin kimliğini nasıl etkilediği konusunda bilgilendirilmesi gerekmektedir.

- *Ana-babaların sıklıkla getirdikleri sorunlar nelerdir? Onlar için hangi rehberlik yardımları yapılmaktadır?*

İlköğretim okulunda ana-babaların en çok getirdikleri sorunlar, arkadaşlık edinme, ders çalışma ve başarısızlık, okula uyma ve çocukların uykusuzlukla ilgili sorunlardır. Ana-babalara psikolojik ve danışmanların uyguladıkları rehberlik hizmetleri ise, a)Konsültasyon, b)Yönlendirme ve c)Veli toplantıları yoluyla bilgilendirme yardımlarının yapılmasıdır. Bu toplantılarda, “öğrencilerin derslerdeki başarılarında aile ortamının etkileri” hakkında bilgi verme ile öğrenci sorunlarının tespit ve çözüm yollarını arama şeklinde destek yardımları yapılmaktadır.

Burada azınlık öğrencilerinde görülen sorunlar, ülkemizdeki ilköğretim kademelerinde olan tüm öğrencilerin sorunlarına benzemektedir. Ergenler, arkadaşlarıyla içinde yaşadıkları gelişim döneminde, karşılaştıkları sorunları paylaşarak birbirlerine destek olmaktadır. Özellikle ergenlik döneminde biyolojik gelişimin hızlanması ve toplumdaki sosyal rollerin değişmesi, gençlerin bu döneme uyumlarını zorlaştırabilmektedir. Bunun ötesinde, bir öğrencinin benlik algısı ve etnik kimliği, arkadaşlık ilişkileri, aile, kişisel-mesleki karar verme ve seçim yapma ile kalıtımın etkisi gibi çok sayıda faktörlerle ilişkili olabilir.

Bu çalışmada görülen, etnik çocuklarındaki uykusuzluk sorunları, çocukların ergenlik döneminde karşılaştıkları fizyolojik ve psikolojik değişimlerle, çeşitli konulara karşı duydukları korku ve meraklardan kaynaklanabilir. Nalven (1970)'e göre, A.B.D.'de etnik azınlık çocuklarındaki korku ve meraklar, beyaz olan akranlarına kıyasla farklı sonuçlar üretmektedir. Önceki yıllarda yapılan çalışmalar, Afrika kökenli Amerikalı çocukların, Beyaz çocuklardan anlamlı şekilde daha fazla korku ve meraklara sahip olduklarını göstermektedir. Bununla birlikte, daha yakın yıllarda yapılan çalışmalar ise, azınlık ve çoğunluk çocuklarında bu konuda birbirlerine göre, farklılıklardan

ziyade, benzerlikler bulunduğunu göstermektedir. (Ginsburg & Silverman, 1996; Neal et al., 1993).

- *Öğrencilerin dominant kültürle ve dominant kültürdeki akranları ile yaşadıkları olası kültür sorunları nelerdir?*

Öğrencilerin ülkemizde dominant kültürle yaşadıkları en önemli farklılık, *algılama farklılıklarıdır*. Bu durum onların arkadaşlarıyla aralarında çekişmelere neden olmaktadır. İkinci sırada, *iletişim zorlukları* yer almaktadır. Tüm bu farklılıklar ise, etnik azınlık çocuk ve gençlerinin kaygı duymalarına ve çocuğun toplumsallaşma sürecinde bocalamalar yaşamasına neden olabilir.

Bu konuda güncelleşmiş önemli verilere göre, etnik kökenli araştırma yapan ya da onlara destek hizmeti sunan psikologlar, etnik azınlık gençlerinde görülen kaygı bozukluklarının oldukça az olabildiğini belirtmektedirler. (Landrine ve Klonof, 1995). Azınlık ya da göçmen çocuklarında kendilerini toplumdaki diğer bireylerden daha farklı hissetme ve düşündüklerini tam olarak ifade edememe gibi zorlanmalar olabilmektedir. Bu çocuklarda akültürasyonun fazla gelişmesi durumunda, iki kültürlü olma yeteneği gelişebilir. Bir kültürün başka bir kültürden etkilenmesi anlamındaki (acculturation) fazla gelişmiş ise, bireyde iki kültürlü olma yeteneği (bicultural competence) gelişebilir. İki kültürlü olma yeteneğine sahip olma, iki kültür arasında gerilim hissetmeden iki kültürle bütünleşebilmedir (Domenico et. al., 1994).

La Fromboise ve arkadaşlarına (1993)'na göre, birey belirli bir kültürel kimliğe bağlantılı olmadan da, sosyal ya da kültürel özellikleri kazanarak topluma uyum sağlayabilir. Toplumda yer alan farklı alanlara uyum sağlama yeteneği, farklı dil kullanmayı kapsadığı gibi, farklı problemleri çözebilme, bunlarla başa çıkabilme, kişiler arası iletişim ve etkileşim kurmaya motive olmayı da kapsamaktadır. (Ramiraz, 1984).

Etnik azınlık grupları arasında kendi kültürleriyle dominant kültür arasındaki değer, inanç ve diğer yaşam farklılıklarını algılamak önemli yer tutar. Diğer önemli bir değişken ise, kültürel özdeşimdir. Bu kavram, hem bireyin kendi etnik ve kültürel grubuyla özdeşleşme derecesini, hem de çoğunluğun kültürüne katılmış olma derecesini ifade eder (Oetting & Beauvais, 1991). Bu nedenle kültürel özdeşim, azınlık bireylerde kaygının temel kaynağı olabilir. Ayrıca, bunlar hem çoğunlukla uyumlu olma arzusu gibi içsel ve hem de bireysel farklılıklarda çoğunluğa benzememe gibi dışsal anlamda çoğunluk kültürünün değerlerine itaat etme baskısını yaratabilirler. Burada görüldüğü

AİBÜ EĞİTİM FAKÜLTESİ DERGİSİ

gibi, sıklıkla azınlık grupları içsel ve dışsal baskı deneyimleriyle, kendi esas kültürlerine özdeşim yaparlar. Çünkü azınlık bireyleri, geleneksel değerlerini taşımanın önemli olduğuna inanır ve bunları yapmadıkları zaman, kültürel sönmenin olacağından korkarlar (Safren ve ark., 2000).

Bu araştırmada, ilköğretim okulları ve lisede bulunan psikolojik danışmanların her ikisinin de öğrencilerle aynı etnik kökenden oldukları görülmüştür. Bu nedenle, danışmanın öğrencilerle, danışma sürecini etkileyen iletişim problemleri ve dil farklılıkları bulunmamaktadır. Bu durum, çocukların ve gençlerin sorunlarının çözülmesinde önemli bir faktör olabilir. Ayrıca, Sue ve arkadaşları (1990)'nın belirttiği gibi, danışmanın sözel olmayan iletişiminin de danışma sürecinde önemi büyüktür. Çünkü bu iletişim tipi, sözel iletişimden daha belirsizdir ve kültürel sınırlılık özelliğini de göstermektedir. Sözel olmayan iletişimin kültürel özelliklere göre biçimlendiği düşünülürse, aynı etnik kökenden gelmiş olma danışman ve danışanlar arasındaki iletişimi kolaylaştırıcı olabilir.

- *Psikolojik danışman ya da öğretmen olarak öğrencilerin getirdikleri sorunlarda karşılaştığınız güçlükler neler olmaktadır?*

Öğrencilerin getirdikleri sorunlar arasında;

- ailenin fazla koruyucu bir yaklaşıma sahip oluşu,
- zaman zaman öğrencilere karşı destekleme eksikliğini göstermeleri ve
- öğrencilerin sorumsuz davranışlarıyla ilgilenmeme gibi güçlükler yaşanmaktadır.

Bu konuda yapılan bir çalışmada uyumsuz, katı tutumlu ailelerde, ebeveyn-çocuk anlaşmazlığının giderek artması nedeniyle, aralarında çıkan problemlerin çözümlemelerinin de yapıcı olmadığı görülmüştür. Öte yandan sıcak iletişimin sağlandığı ve problem çözümüne yönelik yaratıcı bir ortamın oluştuğu ailelerde ebeveyn-çocuk anlaşmazlıkları da azalmaktadır. Bu nedenle aile bireylerinin birbirlerine karşı davranış biçimleriyle, ebeveyn-çocuk anlaşmazlıklarının birbirleriyle ilişkili olduğu bulunmuştur (Reuter ve Conger, 1995). Ailelerin çocuklarına gösterecekleri ilgi ve tutumlarının nasıl olabileceği konusunda ve doğabilecek olan sorunlarını nasıl çözebilecekleri yönünde psikolojik danışmanlarca bilgilendirilmeleri gerekmektedir. Bunun için öğretmen ve psikolojik danışmanların çocuklara yardım etmek amacıyla, onların ailelerine konsültasyon hizmetlerini sunmalarıyla gerçekleştirilebilir.

B) Lise'de karşılaşılan genel sorunlar ve bunlar için alınan önlemler:

Lisede yer alan sorunlar şunlardır:

- a) Mesleki sorunlar; meslek ve meslek alanının seçimi, meslek edinememe-ÖSYM sınavını kazanamama endişesi ve hangi iş alanlarının olup olmadığına yöneliktir.
- b) Bireysel sorunlar; yaş döneminden kaynaklanan flörtler, aileleriyle anlaşamama, karşıt cinsle oluşan özel sorunlardır.
- c) Eğitsel sorunlar ise; çalışma isteksizliği ve başarısızlık, okulu sıkıcı bulma ve öğretmenlerle yaşadıkları sorunlar olarak görülmektedir.

Bu sorunlara karşı alınan önlemler şunlardır: Danışmanlar psikolojik danışma, önleyici rehberlik, oryantasyon ve konsültasyon gibi etkinlikleri yürütmektedirler. Öğretmenler ise, öğrencilerin sınıf öğretmenleri ve psikolojik danışmanla görüşme, ailelerden çocukları hakkında bilgi alma, ailelere bilgi verme ve bireyi tanıma tekniklerini aracılığıyla öğrencilerin özelliklerini tanımaya çalışmaktadırlar.

Ülkemizde meslek seçimi, liseden sonra 'Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi' (ÖSYM) tarafından yapılan merkezi bir sınav sistemi ile olduğundan, meslek seçimi bu sınavda alınan puanlarla belirginleşmektedir. Bu durum ise, gençlerde ve onların ailelerinde özellikle lise son sınıfta önemli bir kaygı yaratmaktadır. Kendilerini yetenek, ilgi, değer ve ihtiyaçları bakımından yeterince tanıyamayan, sınavdan fazlasıyla kaygılanan gençlere, psikolojik danışmanların kariyer danışmanlığı (bireysel ve grupta danışma ve grup rehberliği) hizmetlerini sunmaları gerekmektedir (Ültanır, 2004). Böylece öğrencilerin özelliklerinin belirlenmesi ve meslek alanlarının öğrencilere tanıtılması sağlanabilir.

Ültanır (2004)'a göre, çeşitli öğretim kademelerinde öğrencilerin kariyer gelişimine yardım etmek, farkında olma, araştırma ve karar verme gibi kariyer etkinliklerini yapılandırır. Bu yapı genellikle ilkokul düzeyinde kariyer farkındalığı etkinliklerini, ortaokul ve lise programlarında ise, meslek seçimlerini araştırma, planlama ve kariyer kararı vermeyi gerektirmektedir.

Öğretmenler tarafından öğrencilerin okuldaki temel eğitimsel sorununun derslerdeki başarısızlıkları olduğu belirtilmiştir. Bunun pek çok nedenleri olabilir. Öğrencilerin ders çalışma alışkanlıkları gelişmemiş olabilir, ya da sınav ortamları kaygılarının artmasına neden olabilir. Öğrencilerde mevcut olan test kaygısı öncelikle, akademik başarının ve özgüvenin düşük olması, bağımlılık ve pasif olma gibi problemlerle birleşerek bireyin çalışma performansına etki edebilmektedir (Campbell, 1986). İkinci olarak, etnik

AİBÜ EĞİTİM FAKÜLTESİ DERGİSİ

azınlık gençlerinde ortaya çıkan test kaygısı, bu gruplarla çoğunluk gençleri arasında bulunan standardize edilmiş test puanlarının başarılarında görülen farklılıklarla açıklanabilir (Neisser et al., 1996). Burada görülen azınlık gençlerinde çalışma isteksizliğine neden olan öğrenme koşullarından kaynaklanan olumsuzlukların nedenleri, psikolojik danışman ve öğretmenlerin birarada ortak bir görüş içinde çalışmaları ile çözümlenebilir.

- *Ana-babaların genelde getirdikleri sorunlar nelerdir? Onlara ne türden rehberlik yardımları yapılmaktadır?*

Lise düzeyinde ana-babaların en çok getirdikleri sorunlar arasında,

- ders çalışma ve başarısızlık,
- çocukların bağımsızlığını kabul edemeyen ailelerin baskı uygulamaları,
- genci disipline etmede zorluk çekme,
- gençlerin arkadaşlarından olumsuz etkilenmeleri ve
- gençlerin kişilik gelişimlerinde sorunlarla karşılaşmaları bulunmaktadır.

Ana-babalara psikolojik danışmanların uyguladıkları rehberlik etkinlikleri ise, konsültasyon, psikolojik eğitim verme, yönlendirme, okul psikolojik danışmanı aracılığıyla gerekli bilgilendirme yardımlarının yapılmasıdır.

Psikolojik danışman, öğrencileri akranlarıyla ve ebeveynleriyle olumlu ilişkiler kurabilme yönünde destekleyebilir. Hunter ve Youniss (1982), aile ve akranların ergenlerin farklı ihtiyaçlarını karşılamak için var olduklarını belirtmişlerdir. Ergenler zamanlarının çoğunu akranlarla birlikte geçirmelerine rağmen, aileler ergenler üzerinde oldukça geniş bir etkiye sahiptir. Aile ve akranlar, ergenlerin çeşitli ihtiyaçlarını karşılamaktadırlar. Aileler ergene ihtiyaç duydukları rehberlik ve beceri alışkanlıklarını, akranlar ise, eğlendirici ve oyalayıcı uğraşları sağlarlar (Akt. Temel ve Aksoy, 2001).

Bu çalışmadaki Ermeni azınlık gençlerinde, gençlerin ebeveynleriyle açık iletişim kurmalarında, çocuğun kendi bağımsızlığını göstermemesinde ve arkadaşlıklarının beğenilmemesi gibi konularda sıkıntıların olduğu anlaşılmaktadır. Kulaksızoğlu (2000)'na göre, ana-babayla çocuk arasında genel anlamda, ebeveyn otoritesine dayalı bir ilişki vardır. Ana-baba yol gösteren, doğruları söyleyen ve karar verendir. Akranlarla birarada bulunmak ise, eşitlikçi bir sosyal teması gerekli kılar. Bu ilişkide genç, kendi düşüncesini ifade etmeyi, başkalarının düşüncelerini de hoşgörü ile karşılamayı öğrenir.

Bu çalışmadaki etnik azınlık gençlerinde, bu durum üçlü bir etkileşim oluşturmaktadır. Bunlar gencin ana-babası, kendi etnik akranları ve dominant kültürdeki akranlarıdır. Etnik ergenin sosyalleşme çabaları ise, bu üç farklı grubun beklentileriyle kendi beklentilerini bir arada dengelemeye çalışmasıyla gerçekleşebilecektir. Bu nedenle onlara yapılacak olan destekleme yardımlarının bu uyumu kazanmalarını kolaylaştırıcı nitelikte olması gerekebilir.

- *Okul yönetiminin psikolojik danışmandan, gençler için istediği destekleme yardımları nelerdir?*
- Öğrencilerin eğitim planlamalarının onlara uygun şekilde yapılması,
- Kötü ve zararlı alışkanlıklara karşı önleyici rehberliğin oluşturulması,
- Çocukların okul ortamının dışında, yani “öğrenci kalıpları”nın dışında da tanınması,
- Gençlerin aile yaşamlarının tanınması,
- Sorunları olan gençlere bireysel psikolojik danışma ve rehberlik yardımları yoluyla, sorunların kaynaklarına inilerek bireyin bunları fark etmesini sağlama,
- Öğrencilerin sorunlarında öğretmen görüşlerinin alınması,
- Öğretmenlerin gençlerin sorunlarına karşı, anlayışlı davranmaları istenmektedir.

Gençlerin Bireyi Tanıma Hizmetleri yoluyla tanınması onlara yardım edebilmek için öncelikle gerekmektedir. Sorunlu öğrencilere yardım etmek için öğretmen ve velilere yönelik konsültasyon programları düzenlenebilir. Daha sonra okul yönetiminin istediği, ders programlarının öğrenci ihtiyaç ve yetenekleri doğrultusunda yapılandırılması; liberal eğitim programlarının oluşturulabilmesi için öğrenci yeteneklerinin merkeze alınması, yani Amerika’da olduğu gibi okullardaki seçmeli ders sayılarının çok sayıda olması önerilebilir.

Ergenlerde alışkanlık ve bağımlılık yapan maddelerin kullanımının engellenmesi için, bireyin kişiliğinin yakından incelenmesi gerekmektedir. Ayrıca psikolojik danışmanların bilgilendirme çalışmalarını yürütmeleri ve çeşitli kuruluşlar aracılığıyla eğitimsel ya da psikolojik olarak madde kullanımı ile başa çıkma yöntemlerinden yararlanılmaları gerekebilir. Kulaksızoğlu (2000)’na göre, bu gençlere caydırma ve bilgilendirme yoluyla uyuşturucu karşıtı bir tutum kazandırma, gencin kendine güven duymasını sağlayarak kişiliğini güçlendirme ve serbest zamanlarını uygun becerilerle değerlendirebilmeyi sağlayarak sosyal becerileri artırma sağlanabilir.

- *Gençlerin dominant kültürle ve dominant kültürdeki akranları ile yaşadıkları uyum sorunları nelerdir?*

Gençlerin dominant kültürle yaşadıkları uyum güçlükleri, bu kültürdeki akranları ile yaşadıkları uyum sorunlarıyla içiçedir. Araştırmada akranlarla yaşanan güçlükler;

- Farklı olarak nitelendirilme,
- Kültürel ve dinsel alışkanlıklarını uygulamada çekingenlik gösterme,
- Beğenilmeme, dışlanma,
- Kendini açıklama ve anlatmada zorlanma,
- *Uyum sorunları olduğu söylenemez, şeklinde belirtilmiştir.*

Gençlerin dominant kültürle yaşadıkları uyum sorunları ise;

- Dini değer farklılıkları,
- İletişim zorlukları,
- Algılama farklılıkları,
- *Geçen her yıl uyum pekişmektedir. Değer farklılıkları oldukça azalmıştır, şeklindedir.*

Ergen azınlıklarının dominant kültürle ve akranlarıyla yaşadıkları zorluklar içinde, öğrencilerin farklı olarak nitelendirilmeleri nedeniyle beğenilmeme, dışlanma, kendini yeterince ifade edememe, iletişim zorluklarını yaşama ve dinsel farklılıkların bulunduğu görülmektedir. Buna göre, bu gençlerin farklı kültürel ve dini özelliklere sahip olmaları nedeniyle önyargılı olma, kültürel yalnızlık, olanaklara sınırlı katılabilme ve özellikle de gençlerin sosyal gelişimlerinin üzerinde olumsuz etkileri bulunabilir. Kültürler arasındaki farklılıklar nedeniyle her iki kültürün bireylerinde ortaya çıkabilecek olan önyargılar, etnik azınlığın kendilerine ve dominant kültüre karşı olumsuz duygular geliştirmelerine de neden olabilir.

Öğretmenlerden alınan ve genel cevaplardan farklı olan, bazı "*gençlerin dominant toplumla uyum sorunlarının olmadığı, her geçen yıl uyumun daha fazla sağlandığı ve değer farklılıklarının da oldukça azaldığı*" şeklindeki yanıt az sayıda da olsa bulunmaktadır. Ülkemizin toplumsal yapısı özellikle İstanbul kentinde, çok kültürlü (multicultural) bir toplum özelliği taşıdığından, okul ortamı farklı kültürel özellikleri birleştirici bir yapı gösterebilir. Ayrıca iki dilli (bilingual) olarak sosyalleşmiş olan bireylerin değer yargılarını teşvik eden çok dillilik, toplumda kültürel bir zenginlik olarak görülebilir.

Bu konuda, Nestfogel (1987)'a göre, çok kültürlü toplum özelliklerinin gelişiminde yer alan beş değişkenden üçüncü ve dördüncü değişkenlere bakmak gerekebilir. Bu değişkenler şunlardır:

Üçüncü değişken: Bir toplumda yabancı kültürler mevcuttur ve bunların modernleşme ve bütünleşme (integration) için alınan önlemlerle planlanmaları gerekmektedir. Çok kültürlü eğitimin bazı tasarımlarında olduğu gibi, yabancı kültürler dominant toplumla entegre edilebilmelidir.

Dördüncü değişken: Yabancı kültürler kendi bütünlüğü içinde mevcut olmalıdır. Hatta tekrar canlandırılmalıdır. Kendi toplumu içinde hissedilemeyen istek ve özlemlerin ortaya çıkışında sosyal-romantik değişken söz konusudur. Bunlar ancak farklı bir kültüre yansiyabilir. Buna ilişkin örnekler, Üçüncü dünya kültürlerinin Avrupa'da sahnelenmesi (örneğin Afrika danslarının öğrencilere tanıtılması), Türk dönerinin Almanya'da pek çok mekanda yer alması, Güneydoğu'nun çiğ köftesinin Ankara'da bir lokantada müşterilere ikram edilmesi örneklerinde olduğu gibi çeşitlendirilebilir. Buna göre, etnik azınlığın kültürel özelliklerinin toplum içinde entegre edilebilmesi ancak yabancı kültürün, kendi bütünlüğü içinde mevcut olabilmelidir.

Araştırmada yer alan öğretmenlerin cevaplarında azınlık gençlerinin iletişim problemleri ve ifade güçlüklerinin olduğu belirtilmektedir. Özellikle farklı kültürlerde sözel olmayan iletişim (jest, mimikler) şeklinin değişebilen özellikli olması, iletişim problemlerini oluşturabilmektedir. Örneğin Afrika kökenli Amerikalılar, beyazlara göre konuşurken daha fazla göz temasını kullanma eğilimindedirler. Hatta bu nedenle onlar, öfkeli olarak etiketlenmektedirler. Yerli Amerikalılar ise, dinlerken göz teması yapmadan kaçınma eğiliminde olduklarından, doğru olmasa bile dikkatsiz olarak algılanmaktadırlar. (Sue & Sue, 1990). Azınlık gençleriyle, psikolojik danışman ve öğretmenlerin ilgilenirken etkili iletişim becerilerinden yararlanmaları gerekmektedir. Öğretmenlerin sınıfta ruh sağlığı yönünden sağlıklı atmosferi oluşturmaları sayesinde, gençlerin kendilerini toplumda da güvenli hissetmelerine yardımcı olabilir.

Özellikle Amerika'da etnik azınlık gençliği fakirlik, ayırdedilme, şiddet, kaza sonucu ölüm, uyuşturucu, alkol tutkunluğu ve erken hamilelik (teenage pregnancy) gibi belirli psikolojik stres etkilerini çoğunlukla yaşamaktadırlar. (Vargas & Willis, 1994). Buna ilave olarak Amerika, etnik azınlığın çocuklarını ekonomik olarak avantajsız olan grup içinde ele almaktadır. (Tarnowski & Rohrbeck, 1993). Bu gençlerde psikososyal faktörlerle ekonomik stres faktörlerinden, düşündürücü şekilde akıl sağlığı problemlerinin teşhisinde yararlanılabilir. (Barbarin, 1993; Masten, Morison, Pellegrini, & Tellegen, 1990). Bazı çalışmalar etnik azınlığın çocukları

AİBÜ EĞİTİM FAKÜLTESİ DERGİSİ

arasındaki akıl sağlığı bozukluğu oranlarını yüksek gösterirken, diğerleri bu rahatsızlığın oranlarının, sosyoekonomik statünün kontrol edildiği ırksal gruplarla tamamen benzer olduğunu göstermektedir. Buna göre, sosyoekonomik anlamda bilhassa daha avantajlı bir durumda bulunan etnik azınlığın çocukları, diğer Amerika'lılardan daha fazla stres deneyimi yaşayabilmekte ve sıklıkla stresle uzun dönem içinde başa çıkmaya çalışmaktadırlar (Phinney, 1996).

Ülkemizde azınlık gençlerinin karşılaştığı sorunlar, farklı kültürel özellikleri olan bireylerde görülebilen iletişim, kendini farklı olarak algılama gibi zorluklardır. Bunlar göçmen ve azınlıklar arasında dominant topluma karşı, her toplumda gelişebilen özelliklerdir. Psikolojik danışman ve öğretmenlerin destekleriyle gençler, kendilerini ve toplum gerçeklerini tanıyarak, bunlarla uyum içinde yaşayabilirler.

- *Psikolojik Danışman ya da öğretmen olarak öğrencilerin getirdikleri sorunlarda karşılaştığımız güçlükler neler olmaktadır?*

Lise öğrencilerin getirdikleri sorunlar arasında yaşanan güçlüklerin başlıcaları şunlardır:

- Öğrencilerin meslek seçimlerinin, girecekleri Üniversite sınavına bağlı olduğunu kabullenmelerini sağlama,
- Kültür seviyesi düşük olan ailelerden gelmeleri,
- Genelde okula karşı olumsuz duygular besleyerek, kendilerini kapatmaları ve kalıplardan çıkamamaları,
- İfade zorluğunu göstermeleri,
- Gençlerin sorunlarının öğretmeni aşarak danışmana geçmesi,
- Okul-ev ortamının birbirine uymaması,
- Ev baskısı, ana-baba sorunları, aşırı serbestlik tanıma gibi davranışların gençlerin davranış ve tutumlarına yansımaları,
- Öğrencilerin bir kısmına ulaşılabilmesi, bazıları ile tamamen kapalı olmaları nedeniyle bağlantı kurulamaması,
- Öğrencilerin sorunlarının aileleri tarafından fark edilememesi nedeniyle, çözümünde yardımcı olamamaları gibi sorunları bulunmaktadır.

Ermeni azınlık lise öğrencileri ile öğretmenlerin yaşadıkları güçlükler, bu yaş grubundaki genç ve öğrencilerin genelde getirdikleri güçlüklerle benzemektedir. Bununla birlikte, bu öğrencilerin benlik algılarının onların kültürel kimliklerinden etkileneceğini unutmamak gerekmektedir. Bireyin benliğine ilişkin bilgisi, onun yaşantısının en iyi yordayıcısı olabilir. Benlik bilgisi, bireyin anlamlı kararlar vermesinde etkili olur. Bu nedenle danışmanlar, öğrencilerin değerlerini, kültürel kimliklerini ve dünyaya

bakışlarını araştırarak benlik kavramlarını tanıyabilirler. Psikolojik danışmanlar, öğrencilere test ve diğer danışma stratejilerini kullanarak onların benlik kavramı, kişilik, ilgi, değer ve yetenek gibi bireysel özelliklerini tanımlarına yardımcı olabilirler. Bu konuda Sue and Sue (1977) iki dilli olan danışanla, standart İngilizce konuşan danışmanların, danışanın özelliklerinin güçlü ve zayıf yanlarını belirlerken, kesin olmayan bir değerlendirme yapmalarının gerekli olduğu konusunda uyarılmışlardır.

Ayrıca öğrencilerin ailelerinin kültür seviyelerinin düşük olması, okul ve ev ortamının birbirine uymaması, okula karşı olumsuz tutumlar geliştirmeleri, aile baskısının olması, aile sorunlarının gençlerin davranışlarına yansımaları ve gençlerin sorunlarına yardım edememeleri, gençlerin yaşadıkları problemler olarak belirtilmektedir. Ana-babaları yüksek öğrenim görmüş ailelerden gelen ergenlerin, eğitim düzeyi düşük ailelerden gelenlere göre, yüksek okul eğitimine daha çok eğilimli oldukları ve ana-babaları ile özdeşim kuramadıklarında, okula karşı davranışlarında da tepkisel olabildikleri görülmüştür (Dusek, 1987). Amerika’da yapılan karşılaştırmalı çalışmalarda ise, etnik bireylerde psikolojik stres, suç, duyarsızlık (apathy), depresyon, ihmalcilik (delinquency), içerleme-gücenme (resentment), oryantasyon bozukluğu (disorientation) ve zayıf özgüven gibi problemlere rastlanmış ve bunların iki farklı kültürün zıtlaşan değerlerinin dengelenme çabaları sonucunda oluştuğu belirtilmiştir (La Fromboise et al., 1993; Uba, 1994).

Bu araştırmada, özellikle kültür düzeyi düşük olan ailelerin, çocuklarına karşı baskıcı ya da çok serbest tutumlar sergileyerek, onların okul yaşamlarına karşı da destek olamadıkları düşünülmektedir. Bu davranışlar ise, gençlerin ebeveynleriyle olumlu iletişimlerini kuramamalarına ve kendilerini açamamalarına neden olabilir. Bu durumlarda Psikolojik danışmanlarca, ailelerin bilgilendirilmelerine yönelik seminer programlarının düzenlenmesi gerekebilir.

- *Okulunuzda rehberlik etkinliklerinden en çok hangilerine gerek duyuyorsunuz? Ve öğrencilere mesleksel rehberlik bakımından hangi etkinlikleri uyguluyorsunuz?*

Rehberlik hizmetlerinden oryantasyon, bireyi tanıma tekniklerinin uygulanması, konsültasyon ve psikolojik danışma teknikleri kullanılmaktadır. Öğrencilere meslekler hakkında bilgi verme, ilgilerin belirlenmesi uygulamaları yapılmakta, farklı meslek mensuplarına ait konferanslar düzenleme ve iş yerlerine geziler düzenlemektedir. Psikolojik danışmanlar, kültürel farklılıkların gençlerin sahip olduğu kariyer gelişimleri üzerindeki

AİBÜ EĞİTİM FAKÜLTESİ DERGİSİ

etkilerini göz önünde bulundurlar. Çok kültürlü kariyer danışmanlığında, çok kültürlü olma prensipleri içinde yer alan kültüre karşı duyarlı olmaya önem verilmektedir. Bu konuda danışmanın duyarlılık geliştirmesi gereken yeterlilikler üç alana bölünmüştür: a) danışmanın kendi kültürel değer ve esaslarının farkına varması, b) danışmanın danışanın dünya görüşünü bilmesi, c) kültüre uygun olan önleme stratejilerinin alınması (Arrendo et al., 1996). Buradan anlaşıldığına göre, psikolojik danışman ve öğretmenlerin azınlık öğrencilerine yardım ederken çok kültürlü yapının, gençlerin davranış ve algılarını ne şekillerde etkileyebileceğini dikkate almaları oldukça önemlidir.

Sonuçlar

Ermeni azınlık ilköğretim okulu öğrencilerinin öğretmenlerinin ve rehber öğretmenlerin belirttiğine göre, görülen temel sorunlar; ders çalışma ve başarısızlık, okula uyma, düzenli çalışmama, algılama ve anlama problemleri, iletişim zorlukları gibi problemlerdir. Diğer sorunlar ise, ailelerin fazla koruyucu olması, aile-çocuk arasında dayanışma eksikliğinin bulunmasıdır. Bunlara karşı uygulanan rehberlik etkinlikleri ise, öğrencileri tanıma ve bu konuda öğretmen ve velilere bilgi verme, oryantasyon, konsültasyon, 8. sınıftaki öğrencilere mesleksel rehberlik etme ve psikolojik danışma etkinlikleri olmaktadır.

Azınlık lise öğrencilerinde karşılaşılan sorunlar ise; ders çalışma ve başarısızlık, ailelerin gençleri disipline etme ve kültür seviyeleri düşüklüğü nedeniyle destekleyici olamamaları, gençlerin arkadaşlarından olumsuz etkilenmeleri, kendilerini farklı olarak algılamaları, kültürel ve dinsel farklılıklar taşıma, beğenilmeme, iletişim sorunları gibi bireysel ve eğitsel sorunlardır. Öğrencilerin meslek seçiminde karşılaştıkları sorunları ise, meslek alanının seçimi, ÖSYM sınavını kazanamama endişesi gibi sorunlar oluşturmaktadır. Bu sorunlara karşı uygulanan hizmetler ise, meslekler hakkında tanıtıcı bilgi verme, testler yoluyla ilgilerin belirlenmesi, iş yerlerine geziler düzenleme etkinlikleri olmaktadır.

Azınlık bireylerinde, çeşitli kültürel değer sistemlerinin etkileşimleri, onların benlik kavramlarında esneklik oluşturur. Çocuk ve ergenler belirgin şekilde, kendi kimliklerini ve sosyal etkileşimlerini etkileyen (akran baskısı ve rağbet edilen kültür gibi) dışsal etki ve faktörlerden kolayca etkilenebilmektedirler. Toplumda benliğin eşsizliğini ve bağdaşık olma duygusunu geliştiren sosyal bir baskı mevcuttur. Örneğin okul ortamında gelişen ve bireyi yönlendiren bireyselleşme süreci, büyüdüğümüzde ne olmak istediğimizi, ya da belirli

klik ya da kalabalıklarla kuracağımız, ilişkilerde ne gibi farklı düşüncelerin gerekeceğini belirler.

Okul danışmanları öğrencilerin ihtiyacını araştırmak ve onların çeşitli özelliklerini tanımak için destekleme yardımlarını sağlayabilirler. Bundan başka danışma grupları ve grup rehberlikleri yoluyla öğrenciler daha iyi anlaşılıp tanınabilir. Böylece etnik kimlikleri kazanırken çelişkilerle karşılaşan öğrencilerin, bu güçlüklerine yardımcı olunabilir. Sue ve arkadaşları (1996)'nın belirttiği gibi, danışan farklı kültürel özelliklerden olduğu zaman, etkili bir yardımın gerçekleştirilmesinde, danışman ve danışan arasında benzer etnik/kültürel tercihlerin bulunması, önem kazanmaktadır.

Kaynaklar

Arredondo, P., Toporek, R., Brown, S. P., Jones, J., Locke, D. C., Sanchez, J., & Stadler, H. (1996). Operationalization of the multicultural counseling competencies. *Journal of Multicultural Counseling and Development*, 24, 42-78.

Atkinson, D. R., Morten, G., & Sue, D. W. (1993). *Counseling American minorities*. Dubuque, IA: Brown & Benhmark.

Barbarin, O. A., (1993). Emotional and social development of African American children. *Journal of Black Psychology*, 19, 381-390.

Betancourt, H., & Lopez, S. R. (1993). Counseling American minorites: A cross-cultural perspective. The study of culture, ethnicity, and race in American psychology. *American Psychologist*, 48, 629-637.

Brooks, L. (1984). Counseling special groups: Women and ethnic minorities. In U. Delworth & G.R. Hanson (Eds.), *Career choice and development* (pp. 355-368). San Francisco: Jossey- Bass.

Campbell, S. B. (1986). Developmental issues. In R. Gittleman (Ed.), *Anxiety disorders of childhood* (pp. 24-57). New York: Guilford.

Deaux, K. (1991). Social identities: Thoughts on structure and change. In R. C. Curtis (Ed.), *The relational self* (pp. 77-93) New York: Guilford.

AİBÜ EĞİTİM FAKÜLTESİ DERGİSİ

Domenico, Y. B., Crawford, L., & Wolfe, A. S. (1994). Ethnic identity and self-concept in Mexican- American adolescents: Is bicultural identity related to stress or better adjustment? *Child & Youth Care Forum*, 23 (3), 197-207.

Dusek, J.B. (1987). *Adolescent Development and Behaviour*. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall, Inc.

Erikson, E.H. (1963). *Childhood and society* (Rev. ed.). New York: Norton.

Erikson, E.H. (1968). *Identity: Youth and crisis*. New York: Norton.

Ginsburg, G.S. & Silverman, W. K. (1996). Phobic and anxiety disorders in Hispanic and Caucasian youth. *Journal of Anxiety Disorders*, 10, 517-528.

Hays, P. A. (1996). Addressing the complexities of culture and gender in counseling. *Journal of Counseling & Development*, 74, (4) 332-339.

Helms, J. E. (1995). The conceptualization of racial identity and other racial constructs. In E. Trickett, R. Watts, & D. Birman (Eds), *Human diversity* (pp. 285-311). San Francisco: Jossey-Bass.

Kwan, K.K., & Sodowsky, G. R. (1997). Internal and external ethnic identity and their correlates: A study of Chinese American immigrants. *Journal of Multicultural Counseling and Development*, 25, 51-67.

Kulaksizoglu, A. (2000). *Ergenlik Psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

LaFromboise, T, Coleman, H. L. K., Gerton, J. (1993). Psychological impact of biculturalism: Evidence and theory. *Psychological Bulletin*, 114, 395-412.

Landrine, H., & Klonokoff, E. (1995). Cultural diversity and the silence of behavior therapy. *Behavior Therapist*, 18, 187-189.

Lee, C.C. (Ed.). (1995). *Counseling for diversity: A guide for school counselors and related professionals*. Boston: Allyn & Bacon.

Lee, C.C., & Richardson, B.L. (Eds.). (1991). *Multicultural issues in counseling: New approaches to diversity*. Alexandria, VA: American Association of Counseling and Development.

AIBU JOURNAL OF FACULTY OF EDUCATION

- Masten, A.S., Morison, P., Pellegrini, D., & Tellegen, A. (1990). Competence under stress: Risk and protective factors. In J. Rolf, A. S: Masten, D. Cicchetti, K. H. Neuchterlein, & S. Weintraub (Eds.), *Risk and protective factors in the development of psychopathology* (pp. 236-256). New York: Cambridge Press.
- McGoldrick, M. (1982). Ethnicity and family therapy: An overview. In M. McGoldrick, J.K. Pearce, & J. Giordano (Eds.), *Ethnicity and family therapy* (pp. 3-30). New York: Guilford Press.
- Nalven, E. B. (1970). Manifest fears and worries of ghetto v.s. middle-class suburban children. *Psychological Reports*, 27, 285-286.
- Neal, A. M. & Turner, S. M. (1991). Anxiety disorders research with African Americans: Current status. *Psychological Bulletin*, 109, 400-410.
- Nestvogel, R. (1987). Interkulturelles Lernen ist mehr als 'Auslanderpädagogik'. *Ansätze einer Theorie und Praxis interkulturellen Lernens. Informationen zur Auslanderarbeit. (IZA), H.2, (64-71).*
- Oetting, E. R., & Beauvais, F. (1991). Orthogonal cultural identification theory: The cultural identification of minority adolescents. *International Journal of the Addictions*, 25, 655-685.
- Okazaki, S., & Sue, S. (1995). Methodological issues in assessment research with ethnic minorities. *American Psychologist*, 50, 367-375.
- Pederson, P. (1988). *A handbook for developing multicultural awareness.* Alexandria, VA: American Association for Counseling and Development.
- Pederson, P. (1991). The constructs of complexity and balance in multicultural counseling theory and practice. *Journal of Counseling and Development*. 68, 550-54.
- Pederson, P., & Ivey, A. E. (1993). *Culture-centered counseling and interviewing skills.* Westport, CT: Greenwood/Praeger.
- Phinney, J. S. (1990). Ethnic identity in adolescents and adults: review of research. *Psychological Bulletin*, 108, 499-514.

AİBÜ EĞİTİM FAKÜLTESİ DERGİSİ

Phinney, J. S. (1995). Ethnic identity and self-esteem: A review and integration. In A. Padilla (Ed.), *Hispanic psychology: Critical issues in theory and research* (pp. 57-70). Thousand Oaks, CA: Sage.

Phinney, J. S. (1996). Whwn we talk about American ethnic groups, what do we mean? *American Psychologist*, 51, 918-927.

Phinney, J. S. & Alipura, L. (1987). Ethnic identity in older adolescents from four ethnic groups. Paper presented at the Biennial Meeting of the Society for Research in Child Development, Baltimore. (ERIC Document Reproduction Service No. ED 283 058).

Ramiraz, M., III. (1984). Assessing and understanding biculturalism-multiculturalism in Mexican-American adults. In J. L. Martinez & R.H. Mendoza (Eds.), *Chicano Psychology* (pp. 77-94). San Diego, CA: Academic Press.

Rosenthal, D., & Hrynevich, C. (1985). Ethnicity and ethnic identity: A comparative study of Greek-, Italian-, and Anglo-Australian adolescents. *International Journal of Psychology*, 20, 723-742.

Rueter, M.A., Conger, R.D. (1995). Antecedents of Parent-Adolescent Disagreements. *Journal of Marriage and the Family*, 57, May: 435-448.

Safren, S. A., Gonzalez, R. E., Horner, K. J., Leung, A. W., Heimberg, R. G., Juster, H. R. (2000). Anxiety in Ethnic Minority Youth. *Behaviour Modification*, 24 (2), 147-184.

Satılmış, G ve Seber, G. (1989). Yetiştirme Yurtlarında Yaşayan Ergenlerde Benlik Saygısı. *Psikoloji Dergisi*. 7 (23), 68-73.

Smith & D.D., & Luckasson, R. (1995). *Introduction to special education: Teaching in an age of challenge* (2nd ed.) Needham Heights: Allyn and Bacon.

Sue, D.W., Ivey, A.E., & Pederson, P.B. (1996). *A Theory of Multicultural Counseling & Theory*. Brooks/ Cole Publishing Company.

Sue, D. W. & Sue D. (1977). Barriers to effective cross-cultural counseling. *Journal of Counseling Psychology*, 24, 420-429.

Sue, D. W. & Sue D. (1990). *Counseling the culturally different: Theory and practice*. New York: Wiley.

Tarnowski, K. J., & Rohrbeck, C. A. (1993). Disadvantaged children and families. In T.H. Ollendick, & R.J. Prinz (Eds.), *Advances in clinical child psychology*, vol. 15 (pp. 42-79). New York: Plenum.

Temel, Z.F. ve Aksoy, B.A. (2001). *Ergen ve gelişimi: yetişkinliğe ilk adım*. Nobel yayınevi. Ankara.

Uba, L. (1994). *Asian Americans: Personality patterns, identity, and mental health*. New York: Guilford Press.

Ültanir, E. (2004). "Egitsel ve Mesleki Rehberlik". In: *Psikolojik Danışma ve Rehberlik*. G. Can. (Ed.). Pegem Yayıncılık. (76-107).

Vargas, L.A., & Willis, D. J. (1994). Introduction to the special section: New directions in the treatment and assessment of ethnic minority children and adolescent. *Journal of Clinical Child Psychology*, 23, 2-4.

Wollett, A., Marshall, H., Nicolson, P., & Dosanjh, N. (1994). Asian women's ethnic identity: The impact of gender and context in the accounts of women bringing up children in East London. *Feminism Psychology*, 4 (1), 119-132.

Yeh, C. J. & Hwang, M.Y. (2000). Independence in ethnic identity and self: Implications for theory and practice. *Journal of Counseling & Development*, 78, 4, 420-430.